

บทที่ 4

ลักษณะของกษัตริย์ในวรรณคดีประเภทละครนอก

4.1 ลักษณะของละครนอก ละครนอกคือละครที่ราษฎรเล่นกันในพื้นเมือง เดิมคงจะเรียกว่าละครเลย ๆ ครั้นเมื่อมีละครในเกิดขึ้น จึงเรียกว่า ละครนอก ต่อมาได้มีผู้คิดแก้ไขแบบแผนละครนอกให้หันมาหาอย่างละครใน ทั้งนี้ เพราะละครในเป็นของหลวง หากดูไต่ยาก ละครนอกมีการแต่งตัวตามแบบละครใน ใช้สีพาทย์อย่างละครใน การดำเนินเรื่องรวดเร็ว ไม่น่าเบื่อถึงขนาดประเพณี และมุ่งไปในทางตลกขบขันเป็นสำคัญ ถ้อยคำที่ใช้ก็เป็นคำตลาดเป็นพื้น เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบก็มีจังหวะเร็ว เช่น ซำปอกง โอป็นอก เป็นต้น กระบวนการฟ้อนรำก็ไม่งดงามอ่อนช้อยเหมือนอย่างละครใน ละครนอกเล่นแต่เรื่องอื่น ๆ ไม่เล่นเรื่องอิเหนา อุณรุท และรามเกียรติ์ อันเป็นเรื่องสำหรับละครใน แม้ละครผู้หญิงของหลวงที่เล่นเรื่องอื่น ๆ นอกจากสามเรื่องนี้ ก็เรียกว่า ละครนอก เดิมตัวละครเป็นผู้ชายทั้งนั้น เพราะแต่โบราณมีพระราชบัญญัติห้ามมิให้ผู้หญิงมีละครผู้หญิง เพิ่งพระราชทานพระบรมราชานุญาตเมื่อรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์นั่นเอง ตั้งแต่บัดนั้น ละครนอกจึงใช้ผู้หญิงเล่นทั้งโรงบ้าง ผู้ชายทั้งโรงบ้าง หรือไม่ว่ายุชายกับผู้หญิงเล่นปนกันบ้าง

4.2 ลักษณะของกษัตริย์ โฉมกวางแล้วว่าละครนอกเป็นละครที่ใช้เล่นกันทั่วไปนอกพระราชฐาน และมีจุดมุ่งหมายเพื่อความตลกคะนองเป็นสำคัญ ดังนั้น จึงนิยมใช้ศัพท์สามัญแบบชาวบ้านมากกว่าราชาศัพท์ ซึ่งเป็นศัพท์สูงยากแก่การเข้าใจ แม้กระทั่งตัวละครที่เป็นกษัตริย์

ก็ยิ่งไหลต้อยค่าธรรมดาเจรจากัน เวลาโกรธซึ่งก็คำทอกันอย่างหยาบคาย เป็นต้นว่าใช้คำ
 อาย อี มิ่ง ภู และมีบทกวีกันแบบตลาด ไม่มีความนุ่มนวลสุภาพ กษัตริย์ในวรรณคดีประเภท
 นี้จึงไม่มีความเป็นสง่างามเกรงขามเหมือนกษัตริย์ในวรรณคดีประเภทอื่น เนื้อเรื่องส่วนมาก
 เกี่ยวกับกษัตริย์ผู้ทรงมีเรื่องวุ่นวายอันเกิดจากเหล่านางสนมยุหยาไรรายมเหสี และทำเสน่ห์
 กษัตริย์ให้ทรงหลงใหล เรื่องจบลงโดยฝ่ายธรรมะชนะอธรรม ในเรื่องมักจะมีบทกลกสนุก
 สนาน เพื่อให้เป็นที่พอใจแก่คนดูที่เป็นสามัญชน กษัตริย์ในวรรณคดีประเภทละครนอกจึงมี
 ลักษณะผิดแปลกไปจากกษัตริย์ในวรรณคดีประเภทอื่น กล่าวคือ เป็นเพียงตัวละครที่วิสมมุติขึ้น
 แล้วบรรยายให้กระทำสิ่งที่ผิด มากกว่าสิ่งที่ถูก และก็ยังบรรยายให้เห็นกิริยาท่าทางอันคลก
 เคะเขินของกษัตริย์ ซึ่งก่ออารมณ์ขันให้บังเกิดแก่ผู้อ่าน กษัตริย์ในวรรณคดีประเภทละคร
 นอก จึงมีส่วนเสียมมากกว่าส่วนดี

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้เขียนศึกษาลักษณะของกษัตริย์ในวรรณคดีประเภทละครนอก
 เฉพาะ บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งนับว่าเป็นบทละครที่
 สมบูรณ์แบบและเป็นตัวอย่างของละครนอก ละครนอกเรื่องอื่นนั้นต้นฉบับไม่สมบูรณ์ ไม่สามารถ
 จะศึกษารวบรวมลักษณะของกษัตริย์มาได้ ในวรรณคดีประเภทละครนอกที่จะกล่าวถึงในบท
 ที่ 4 นี้ ผู้เขียนมิได้แบ่งลักษณะของกษัตริย์หรือยุพราช ตามความสำคัญของบทบาทในเรื่อง
 ทั้งนี้ เพราะกษัตริย์ในละครนอกส่วนมากมีลักษณะ เป็นไปในทำนองเดียวกัน จะมียกเว้นบ้าง
 ก็มีพระสังข์ในเรื่องสังข์ทอง พระควาในเรื่องควา ซึ่งมีลักษณะคือบุบบางคือ รุปร่าง กล่าหาญ
 มีฝีมือ

ลักษณะของกษัตริย์ในวรรณคดีประเภทละครนอกที่ผู้เขียนศึกษารวบรวมได้ มีดังนี้

4.2.1 ลักษณะที่เหมือนกัน

1. พระทัยเบาเชื่องง่าย ท้าวศิวิมลในเรื่องสังข์ทอง เพียงแต่
 ได้ทรงฟังโหรผู้ซึ่งรับสินบนนางจันทาสนมเอกท่านายว่า พระสังข์เป็นกาดบ้านกาดเมือง ให้ขับ
 ไล่ไปเสีย ท้าวศิวิมลทรงหลงเชื่อ จึงมีรับสั่งให้ขับไล่นางจันทมเหสีและพระสังข์ ทั้ง ๆ ที่
 พระองค์เองตรัสว่า

เป็นหอยสังข์จะกลายเป็นคนได้อย่างไร ท้าวยศวิมลทรงฟังเรื่องก็เห็นจริงตามไปหมดทุกสิ่ง
พระองค์จึงมีรับสั่งให้นำพระสังข์ไปมา

ภายหลังเมื่อพระอินทร์เสด็จลงมาบังคมให้ท้าวยศวิมลออกไปรับพระสังข์และนาง
จันทน์ โดยรู้ว่าถ้าไม่เสด็จไปจะเอาตะบองเหล็กตีให้สิ้นพระชนม์ ด้วยความรักที่วิตท้าวยศ-
วิมลจำต้องยอมเสด็จไปรับนางจันทน์และพระสังข์กลับเข้าเมือง ตามรับสั่งของพระอินทร์ แต่
ก่อนที่พระอินทร์จะเสด็จกลับดาวดึงส์ โคตรัสว่าท้าวยศวิมลว่า

"นำซึ่งนักหนาพระยาเคอะ	พูดเลอะเทอะหลงใหลไม่ได้ศัพท์
มันน่าศรัทธานอนให้คอพับ	ยังจะกลบฝังองงอขอชีวิต
มีแต่ใจเงาเมามัว	ไม่รู้หรือที่ตัวกระทำผิด
เชื่อแต่เมียน้อยไปเป็นนิจ	จะทำไมไม่พิจารณา" ¹

ในเรื่องไชยเชษฐ มเหสีทั้งเจ็ดของพระไชยเชษฐา ใสรายนางสุวิญชาว่าประสูติ
โอรสเป็นทอนไม้ พระไชยเชษฐาเป็นถึงกษัตริย์น่าจะมีพระสติและมีเหตุผลพอ กลับทรง
หลงเชื่อคำใสรายป้ายสีนั้น

ให้ซึ่งซึ่งสุวิญชาแล้วว่าไป	"จะทันพิจารณาอีกหาไม
	จะเลี้ยงไว้ทำไมในธานี" ²

มีใสนางสุวิญชาทูลให้พระสติว่า มนุษย์ที่โหนบ่างที่จะให้กำเนิดบุตรเป็นทอนไม้
แต่โหนแต่ไรมากก็ไม่เคยปรากฏ พระไชยเชษฐาก็ยังไม่ทรงเฉลียวพระทัย ครั้นมเหสีทั้งเจ็ด
ทูลยุบงใสนางสุวิญชาไปประหาร พระไชยเชษฐาก็ทรงกระทำตามอีก แต่พระพี่เลี้ยงทั้งสี่
ของพระไชยเชษฐาทูลห้ามไว้ว่า ก่อนที่จะตักสินพระทัยทำอะไรลงไป ขอให้พระไชยเชษฐานึกถึง

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม 6 เรื่อง ฉบับหอ
สมุดแห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 225

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 285

ท้าวสิงหนครเป็นพระบิดาเลี้ยงของนางสุวิญาบ้าง ท้าวสิงหนครเป็นยักษ์ หากทราบว่าพระไชย
 เษษฐุ์มีรับสั่งให้ฆานางสุวิญา ท้าวสิงหนครยกกองทัพยักษ์มาทำลายบ้านเมืองเป็นแน่
 พระไชยเษษฐุ์จึงทรงยังคิด แต่ทว่าเป็นเพราะความกลัว มิใช่เพราะทรงมีพระวิจารณ์อัน
 ถูกต้อง ท่อมามเหสีทั้งเจ็ดมาทูลขอร้องอีก พระไชยเษษฐุ์ทรงหลงเชื่อด้วยมีพระทัยเบา
 นางสุวิญาจึงตรัสพ้อพระไชยเษษฐุ์ที่ไม่ทรงพิจารณาไตร่ตรองความจริงแน่แน่นอน นางวิฟาร์
 ซึ่งเป็นเพียงสัตว์เดรัจฉานยังกล่าวหาพระไชยเษษฐุ์ต่าง ๆ นานาคด้วยความเสียใจและฉันทอง
 ในองค์พระไชยเษษฐุ์ว่า

"เสียแรงภักดีสุจริต

แทบเอาชีวิตมาสาบสูญ

อนิจจาอาภัพลับเหมือนปูน

หมอมเมียทานทูลทวนเชือกัน"¹

ต่อมาเมื่อทราบความจริงว่าหลงเชื่อคนฉฉิ

พระไชยเษษฐุ์จึงต้องทรงรำพันด้วย

ความเสียพระทัยว่า

"เพราะถูกลงกล่อคนพาล

เคียดจ้านจึงกล้ามาว่าไค"²

ความฉฉิของพระไชยเษษฐุ์ที่รับสั่งให้ขับไล่นางสุวิญาโดยไม่ไตร่ตรองความจริงครั้งนี้
 แมแต่ท้าวธรรมิกและนางแก้วสัจจา ผู้เป็นพระบิดาและพระมารดาของพระไชยเษษฐุ์เองก็
 ทรงกริ้วมาก ท้าวธรรมิกมีรับสั่งให้พี่เลี้ยงทั้งสี่และเสนาไปตามนางสุวิญา แต่ทว่าไคหีบ
 เปลาและผ้าสไบกลับมาเท่านั้น ท้าวธรรมิกทรงเคาเรื่องไค พระองค์ทรงบริภาษมเหสีทั้ง
 เจ็ดของพระไชยเษษฐุ์ รวมทั้งพระไชยเษษฐุ์เองด้วย ว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม 6 เรื่อง ฉบับหอ
สมุดแห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 293

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 350

"อิเหล่านักรัษยาสาธารณ
 เผ่าตะบอยบอกยิวยัวเยา
 ถึงจะเป็นกาลคีชีวี
 ผิดชอบก็ไม่วูรวาม

ฝ่ายนางแก้วสัจจา ว่าพระไชยเชษฐ

เชื้อสิ้นหลงกลคนโกหก

เพราะพระไชยเชษฐพระทัยเบา และขาดการพิจารณาให้ถึถ้วนตั้งกล่าวนี้เอง
 ทำให้ท้าวสิงหลไม่ทรงให้เกียรติพระชัยเชษฐเท่าที่ควร ตอนที่พระไชยเชษฐตามไปขอคืนดี
 และยอมรับผิดคอนางสุวิธชา ท้าวสิงหลกาลโหมะ ตรีสมบัติภาษอย่างไม่ไว้หน้าว่า

ไมรูเท่าผู้หญิงริงเรือ

พระพี่เลี้ยงทั้งสี่ของพระไชยเชษฐ ต้องช่วยกันหลอแกความผิดให้ ท้าวสิงหลจึงค่อย
 บรรเทาความกริ้วลงไค่บาง ฝ่ายพระไชยเชษฐนั้น เมื่อทรงรู้สำนักถึงความผิดพลาดอันไม่
 นาให้อภัยของพระองค์ ก็ไค่แต่ทรงคร่ำครวญควยความเสี่ยพระทัย

ในเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ท้าวแสนกฤษทรงมีลักษณะเหมือนพระไชยเชษฐ ในข้อที่ว่ามี
 พระทัยเบา ขาดการพิจารณา บางครั้งพระองค์ทรงแสดงความโลเลให้ปรากฏ ตอนต้นเรื่อง

เอาทอนไม้ใส่พานว่าลูกเขา
 อนิจจาลูกเราชาวเบาความ
 เมียของตัวเป็นไรไม่ไค่ตาม
 ซับได้เล่นตามสบายใจ" ¹

"ช่างไม่มีความคิดสักนึกเคียว
 มีแต่พอกโนโหลนเฉียว" ²

"มึงช่างชั่วชาติประหลาดเหลือ
 ชานชมนงมเชื่อนางเมี่ยงาม" ³

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุด
 แห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 313

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 351

มเหสีทั้งหกของท้าวแสนกัญ คบคิดกับโหราให้ทำนายว่า พระสังขศิลาปชัยโอรสนางปทุมผู้แรก ประสูติก็น้องสังขศรและพระชรรักษ์ย่อยออกมาด้วย และสี่ทราโอรสนางไกรสรเป็นกาดี้มานกาดี้ เมือง ให้ขับไล่ไปเสีย ท้าวแสนกัญทรงหลงเชื่อมเหสีทั้งหก รับสั่งให้ขับไล่โอรสและมเหสี ทั้งสองออกจากเมือง รอนถึงพระอินทร์องค์เสด็จลงมาสร้างเมืองใหม่ให้นางปทุม

ลำดับต่อมา เมื่อศรีสันต์เพ็ดทูลว่า ทนายักษ์แล้วรบชนะนาค จึงสามารถนำนาง เกสร สุมณฑาและนางสุพรรณกัลป์มาถวายได้ ท้าวแสนกัญทรงหลงเชื่อและหลงนิยมนครีสันต์ นางเกสร สุมณฑาทรงทราบที่ศรีสันต์กล่าวความเท็จ ความจริงพระสังขศิลาปชัยต่างหากที่เป็นผู้ขายักษ์ และช่วยนางทั้งสองให้กลับมายังเมืองมนุษย์ได้ นางเกสร สุมณฑาตรัสว่าท้าว แสนกัญว่า ทรงเชื่อศรีสันต์ไปหมดทุกอย่างโดยไม่พิจารณาคุบายาง แลวนางทูลเล่าความจริง ให้ท้าวแสนกัญทรงทราบ ศรีสันต์รอนควรวีกรบาททูลท้าวแสนกัญว่า นางเกสร สุมณฑาตรัส ไม่เป็นเรื่องราว โดยยกเรื่องขึ้นมาเอง ศรีสันต์เคยเล่าให้นางฟังว่า พระสังขศิลาปชัยเป็น ผู้ที่ถูกท้าวแสนกัญขับไล่ไป นางเกสร สุมณฑายังมีความโกรธแค้นศรีสันต์ที่ได้ขายักษ์ผู้เป็นสามี ของนางตาย จึงให้รายศรีสันต์ ท้าวแสนกัญได้ทรงฟังก็กลับเห็นจริงกับคำพูดของศรีสันต์ โดยไม่ทันพิจารณาแถมแต้หนักเคียวว่า ศรีสันต์ไม่มีฤทธิ์เดชอะไรเลย จะสามารถสู้ยักษ์และนาค ได้อย่างไร ท้าวแสนกัญตรัสสนับสนุนศรีสันต์เป็นท่านองเห็นคี่เห็นงามตามไปถวาย คุประ หนึ่งว่าไม่ทรงมีความคิดเป็นของพระองค์เอง นางเกสร สุมณฑายังเกิดความน้อยพระทัยและ ชักพระทัยยิ่งนัก จึงตรัสว่า ท้าวแสนกัญทรงหลงเชื่อคนเหลวไหลเช่นศรีสันต์ไปหมดทุกสิ่ง ทุกอย่าง ต่อมาเมื่อนางเกสร สุมณฑาแสดงความตั้งใจพระทัยที่จะเสด็จไปตามหาพระสังขศิลาปชัย คนแรกท้าวแสนกัญตรัสว่าพระองค์จะเสด็จไปกับนาง ครั้นมเหสีทั้งหกทูลทักทวนว่าหากเสด็จ ไป จะได้รับความยากลำบากนานาประการ ท้าวแสนกัญทรงเชื่อมเหสี เปลี่ยนพระทัยไม่ เสด็จไป นางสุมณฑาจึงตรัสเยาะว่า

ช่างไม่อภัยสอคล้อง
 คอจะผูกกระทำยาเยี่ย

"ทั้งหลับตาแล้วซ้ำฟังคำเมียบ
 แต่เขาชูสำทับก็กลับเสีย
 จึงเอียงเงี้ยวไปข้างคนพูดเท็จ"¹

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุด
แห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 657

ตอนที่พระองค์ทรงแสดงความประสงค์ที่จะรับโอรสและมเหสีกลับเข้าเมือง พระสังขศิลป์ชัยไม่ทรงเชื่อถือ จึงตรัสว่า

"...กริ่งเกรงอันตรายเมื่อปลายมือ เพราะพระเชือกือทั้งหกนาง"¹

ครั้นพระสังขศิลป์ชัยทรงเชิญท้าวเสนากฎาให้เสด็จไปหานางปทุม ท้าวเสนากฎาทรงสารภาพผิดต่อนางว่า

"อันตัวผู้ผิดนั้นล้นพ้น เพราะเชื่อคนยุยงหลงใหล"²

นางสุจิตราชายาของพระอินทร์ ซึ่งได้เสด็จลงมาเห็นที่เลี้ยงไถ่นางปทุม ประทับอยู่ ณ ที่นั้นด้วย ก็ได้ตรัสว่าท้าวเสนากฎา เป็นผู้ใหญ่เสียเปล่า แต่กลับเชื่อด้วยคำยุยงโดยขาดการพิจารณา

ส่วนพระมณีพิชัย ในเรื่องมณีพิชัย ทรงหลงเชื่อพระนาราคาคือนางจันทร ที่แกล้งใส่ร้ายป้ายสีนางขอพระกลิณมเหสีพระมณีพิชัยว่าเป็นผีโสมกกินแมว นางจันทรสร้างหลักฐานโดยคัดหางแมวไปเลี้ยงไว้ที่มวณนางขอพระกลิณขณะนางกำลังหลับ และเอาโลหิตแมวป้ายโอบรู้นาง พระมณีพิชัยทรงจำนนต่อหลักฐานเชื่อว่าเป็นจริง จึงทรงอนุญาตให้นางนางขอพระกลิณไปประหาร

2. เชือกือแห่งกรรม กษัตริย์ในวรรณคดีประเภทหละครนอกส่วนมาก มีลักษณะความเชื่อถือที่เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่ง คือ เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม สังเกตได้จากคำแก้ตัวหรือคำสารภาพภายหลังที่รู้สำนึกผิดแล้ว ส่วนมากอ้างว่าที่เห็นผิดเป็นชอบเป็นเพราะบุพกรรมที่ทำไว้ ไม่มีผู้ใดยอมรับว่าเป็นความผิดของตนเองที่ขาดการพิจารณาให้รอบคอบ พระไชยเชษฐาในเรื่องไชยเชษฐาตอนที่ทรงสำนักถึงความผิดพาดพิงที่พระองค์ทรงเป็นผู้ก่อขึ้นนั้น ทรงรำพันว่า

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 673

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

"โอสถวิญชาของบัวเอ๋ย
มันคาลคดใ้หม้อเจ๊กนาง

บาปสิ่งไรเลยเราเคยสร้าง
มันเกิดมาตามล้างในชาตินี้" ¹

ครั้นเมื่อพระองค์ทรงพบกับพระนารายณ์ธิเบศร์พระโอรส พระไชยเชษฐาตรงเล่า
เรื่องแทนหลังให้โอรสทราบ พระองค์ทรงสรุปว่า

ข้างแม่เจ้าเดาก็เคราะห์ร้าย

"กรรมของพ่อแล้วนะโถมฉาย
จึงเผชิญนวยวายวิวาทกัน" ²

จะเห็นว่า พระไชยเชษฐาไม่ทรงยอมรับว่าเป็นความโง่เขลาของพระองค์เองที่ทรง
หลงเชื่อคำพูดของมเหสีทั้งเจ็ด โดยที่ไม่ทรงพิจารณาให้รอบคอบ

ฝ่ายพระพี่เลี้ยงทั้งสี่ของพระไชยเชษฐา ก็ช่วยกันทูลขอโทษพระไชยเชษฐาต่อท้าว
สิงหลโดยแก้ความผิดของพระไชยเชษฐาให้เป็นเรื่องของกรรมว่า เหตุที่พระไชยเชษฐา
ขับไล่นางสุวิญชานั้น ไซ้จะไม่ทรงเกรงท้าวสิงหล แต่เป็นเพราะ

"ราหูเข้าเสารแทรกชันษา
พระคลังคลุมคลุมจิตควายฤทธิมนต์

ประจวบเป็นเวรอาถุศล
จึงงวยงหลงกลอีกคนเท็จ" ³

พระณีนีพิชัย ในเรื่องณีนีพิชัย ตอนที่พระองค์ต้องเสด็จไปเป็นข้าของพรมณียอพระ
กลิ่น ก็ทรงคิดว่าที่ต้องมาตกทุกข์ได้ยาก เป็นเพราะ

"...เวรกรรมไ้ทำไว้

จำไปเป็นข้าเจ้าพราหมณ์สี่" ⁴

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรวม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุด
แห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 315

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 335

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 354

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 457

ท้าวศวิมลในเรื่องสังข์ทอง ตอนที่ทรงขับไล่นางจันท ก็ยังยกเอาเรื่องกรรมมา
 ปลอดภัย

"เจ้าเคยพรากสัตว์ให้พลัดคู่
 แม่นมี้กรรรมไม่ไปไซกรรม
 เวมมาชุกชุกอุปถัมภ์
 ไพรฟามันจะทำ้ายี้" ¹

ครั้นทรงขับไล่นางเสีและโอรสไปแล้ว ท้าวศวิมลทรงรำพึงแก่พระองค์เองว่า

"ลูกเสีเมียเข้าไปจากราง
 โฉกรรมตามล้างแต่ปางไหน" ²

ภายหลังเมื่อท้าวศวิมลทรงงอนง้อขอโทษนางจันท พระองค์ทรงอ้างสาเหตุที่ท
 ไล่นางจันทว่า

"เป็นค้ายกรรมได้ทำไว้
 จึงจำให้วิโยคโสกเศร้า" ³

แทนที่จะทรงยอมรับว่า เป็นเพราะความพระทัยเบาของพระองค์เอง

3. มือนิสาขลาค ไต่กล่าวแล้วว่า กษัตริย์ในวรรณคดีประเภทละครนอกส่วนมาก มักมี
 ลักษณะไม่องอาจ กวีจึงบรรยายให้มือนิสาขลาค อันเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เสียบุคลิกลักษณะ
 ที่ดี

ในเรื่องไชยเชษฐา ตอนพระไชยเชษฐาเสด็จเข้าไปสารภาพนิกคท้าวสิงหล และตั้ง
 พระทัยจะงอนง้อให้นางสุวิญจากลับเมือง พระไชยเชษฐาทรงเกรงกลัวท้าวสิงหลเป็นอันมาก
 เห็นได้จากการที่พระองค์ทรงไม่กล้าเสด็จเข้าไปในห้องพระโอร และทรงสารภาพกับพระ
 นารายณ์เบศรว่า พระองค์ยังทรงหวงพระทัยในการเสด็จไปเฝ้าท้าวสิงหลครั้งนี้

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอก รวม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุด
 แห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 15

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 25

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50

ครั้นพระนารายณ์อิเบตร์เตือนให้เสด็จเข้าไป พระไชยเชษฐทรงมีพระอาการอิด
เอือนไม่ยอมเสด็จ ฝูงนางกำนัลเห็นเข้า ก็สะกิดกันให้ดู และนินทาพระไชยเชษฐว่า เกรง
กลัวท้าวสิงหล จนจะเสด็จบางกาวก็ดูสั้นไปหมด ทวยโคเคยทรงกระทำความผิดไว้

ความเกรงกลัวท้าวสิงหลทำให้พระไชยเชษฐไม่มีความสง่าผ่าเผยเหลืออยู่เลย
ขณะที่พระไชยเชษฐเสด็จไปเฝ้าท้าวสิงหล นางวิฬารตามไปเฝ้าเย้ยพระไชยเชษฐ พระ
ไชยเชษฐทรงนิ่งเฉย ส้ารวมกิริยาสงบเสงี่ยมไม่ตอบโต้นางวิฬาร เพราะ

"ด้วยกลัวอาญาท้าวสิงหล
ปากบ่นภาวนาทุกหลายใจ" ¹

หยุดหยุดยั้งระวังตน

ท้าวสิงหลทอศพระเนตรเห็นท่าทางเก้ ๆ กัง ๆ ของพระไชยเชษฐก็ทรงแกล้งครัส
ควยพระสุรเสียงดังลั่น พระไชยเชษฐทรงไต่ขยับก็ตลกพระทัย ทรงลงนั่งถวายนั่งคม พระนารายณ์
อิเบตร์จึงยักพระหัตถ์ไว้และว่า พระไชยเชษฐเกรงกลัวท้าวสิงหลยิ่งกว่ากลัวเสือ ยิ่งท้าวสิงหล
มีรับสั่งเป็นเชิงชู พระไชยเชษฐยิ่งตกประหม่า

"ความกลัวพ้อตาแข่งซาเพลิง
แค้นยับล้นล่ออยู่ชานาน
เอาคุณพระเป็นที่พึ่งค้ำเข้าไว้

ยื่นเงี้ยวหึ่งระวังภัย
ตัวสั้นสะท้านเหงื่อกาฬไหล
อกสั้นทวนไหวอยู่ตักทัก" ²

เมื่อท้าวสิงหลเสด็จเข้ามาใกล้ พระไชยเชษฐ

"สะกุงโคกโลกไปใจพริ้นพริ้น
กอดลูกพัลวันไม่วางเลย" ³

จวนตัวกลัวพ้อตาจะมาพัน

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุด
แห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 350

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 351

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 352

ความกลัวตัวสั้นงันก
 ปัดหน้าทางตันที่ตะลึงตะลาน

"ถือตะบองเหล็กใหญ่เท่าลำศาล
 ลูบออกตกประหม่าไม่ว่าชาน
 ชมชานเขาชอนนอนคุดคู้"¹

พระอินทร์เสด็จขึ้นกระเทียมเตี้ยและชูว่า ถ้าท้าวศรีวิมลไม่เสด็จไปรับพระสังข์และนางจันทน์กลับมา จะทำให้ตาย ท้าวศรีวิมลตกพระทัยกลัว พระองค์ทรงแสดงท่าทางหวาดกลัว

"ทำตาปลกปลกงกัน

ปากสั้นเสียงสั้นขอโทษตัว"²

ท้าวสามนต์ในเรื่องเดียวกันนี้ ก็ทรงมีพระนิสัยขลาด ตอนที่เจ้าเงาะเข้าไปก่อกความวุ่นวายในวัง พระองค์

ไม่สู้ไม่รบหลบเป็นควีน
 สำคัญว่าเงาะตีถูกศีรษะ

"... ตีนกลัวตัวสั้น
 งันงันงกกพลัดตกเตี้ย
 สิ้นสติมานะร้องเต็มเสียง"³

ตอนที่พระอินทร์เสด็จยกกองทัพมาล้อมเมืองสามนต์ เสนาเข้ามาทูลให้ทรงทราบว่าจะสู้ศึกยกกองทัพมาล้อมเมือง ท้าวสามนต์ได้ฟัง ก็ทรง

ให้คิดคร้ามครันหวั่นวิญญาน
 ความกลัวตัวสั้นงันก
 คอยกระซิบบถามเมียเงี้ยหูฟัง

"ตระหนกตกประหม่า
 เหลียวซ้ายแลขวาละล้าละลัง
 เพื่อกพูกจาเหมือนบ่าหลัง
 เสียงอะไรตึงตังตึงเหมือนปืน"⁴

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 224

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 225

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 170

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 174

ท้าวสามนต์ทรงมีความซลาดกถัว กระทบศรีธามเสนาว่า

กูเห็นเหลือกำลังแล้วครั้งนี้

"อย่างไรเล่าเราจะสู้หรือจะหนี
สุดที่จะทนต่อไอห่อแถม"¹

ความซลาดกถัวของพระองค์มีมาก เพียงแต่ทรงไต่ยืนเสียงไอจากผู้ที่อยู่เบื้อง
หลังท้าวสามนต์

ร้องเรียกเมียตัวสิ้นวานันแน

"ตกใจจริง ๆ ออกวิ่งแ
เสียงแซนากถัวทั้งรว้าง"²

เมื่อพระอินทร์ทรงให้พระวิเณกรรมถือสารเข้ามาหาท้าวสามนต์ที่คสิพันธ์นั้นเอาบ้าน
เมือง พระวิเณกรรมแกลงเดินกรายศรีระฆะบุษหมอบเขาเข้ามา ท้าวสามนต์ทรงลอนลานจะ
วิ่งหนี นางมณฑาทองยึกพระหัตถ์ไว้ แต่ท้าวสามนต์ยังทรงแสดงความซลาดกถัวให้เห็น
ด้วยการร้องเรียกเสนาว่ามีทั้งพระองค์ไป ครั้นพระวิเณกรรมทูลให้ท้าวสามนต์ทราบถึง
วัตถุประสงค์ของพระอินทร์ที่ยกทัพมาว่าถ้าพระอินทร์ที่คสิพันธ์จะยอมเป็นเมืองขึ้น แต่ถ้าว
สามนต์แพ้ พระอินทร์จะริบบุตรภรรยาของท้าวสามนต์หมดสิ้น และถ้าวสามนต์ไม่ยอมเสด็จ
ออกที่คสิ พระอินทร์จะโจมตีบ้านเมืองทันที แล้วจะเอาไฟเผาเสีย ท้าวสามนต์ได้ฟังก็ทรง
บังเกิดความหวาดกลัว จน

"ตัวสิ้นพรันนั๊กหนา

ทำหน้าเขียวเหลียวดูนางมณฑา
พระองค์ศรีสเรียกนางมณฑาไปช่วย

หูตาของแมวเหมือนแมวคราว"³

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุด
แห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 176

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 176

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 178

4. มีบทกล ละครนอกแคงขึ้นเพื่อไ้เล่นกันเพื่อความสนุกสนานเป็นสำคัญ คั้งนั้นตัวละครที่เป็นกษัตริย์ จึงมีบทกลแทรกอยู่ด้วย ท้าวสามนต์ในเรื่องสังข์ทอง มีบทกลแทรกอยู่มาก พระองค์ทรงแสดงกิริยาเป็นที่น่าสนใจหลายตอน เช่น ตอนที่เจ้าเงาะเข้าไปก่ความวุ่นวายในวัง ท้าวสามนต์ทรง คลุกขึ้นจะวิ่งหนี นางมณฑาทักด้วยยศพระหัตถ์ไว้ พร้อมทั้งหยิกตึง ท้าวสามนต์เป็นพัลวันเพื่อไ้ประทับนั่งลง

ตอนที่หกเขยออกตีคลี กัดผิด ๆ ถูก ๆ จึงกลายเป็นตัวตลกไ้ประชาชนหัวเราะเล่น ในที่สุดก็ตีคลีแพพระอินทร์ ผู้คนที่มาเฝ้าคู้พากันร้องตะโกนว่า

"มันพอสมน้ำหน้าท้าวสามนต์" ¹

นี้แสดงให้เห็นว่า กวีไม่ยกย่องกษัตริย์ในวรมลคดีประเภทละครนอก ครั้นท้าวสามนต์ทรงทราบว่าหกเขยพ่ายแพ้เข้าศึก ก็ทรงเสียดพระทัยมาก เฝ้าแต่

"พิไรรำโศกาจนตาลิบ

แต่อุบอุบอุบช้ำตา" ²

ตอนพระสังข์กำลังตีคลีกับพระอินทร์ ท้าวสามนต์ทรงแสดงกิริยาเป็นที่น่าสนใจออกมาท่อน่าสรวลขาน

"ลุกขึ้นโลกเตนเขม่นมุง

พลัดตกลงมาชาแทบหัก

มีนเมื่อยเหนือบอบหอบฮัก

หิงพนักนังโยกตะโปกเพลิง

ฉวยคนโถมยามาคีม่น้ำ

หกคว่ำสำลักแล้วชวนเสียด

หีบบุหรีจุคไฟไหม้ลามเสียด

วัคถูกจุมกเมียมไม่รูตัว" ³

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 186

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 187

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 215

ความเป็นอยู่ของเจ้าเงาะกับนางรจนาก็ระทมปลายนานนั้น ความจริงค่อนข้างลำบาก แต่กับบรรยายให้เราเห็นชัด เป็นคนว่าเจ้าเงาะนอนให้นางรจนาดอนหนวกไทม่าง บางครั้งเจ้าเงาะก็หัดตีกับชัยเสภา หรือไม่ก็

"...นอนดอนหนวกสวดสุมิน เล่นลั่นละลี่ยักสำนำ"¹

ตอนที่ท้าวสามนตรีรับสั่งให้หาปลา เจ้าเงาะหาปลามาได้ก็หาปลานำหน้านางรจนาเข้าไปในวัง ครั้นไปถึงก็ยื่นยิ้มหัวอย่างไมเกรงผู้ใด แล้วทิ้งหาปลาลงต่อพระพักตร์ ท้าวสามนตรี ลำคับต่อมา เจ้าเงาะกับนางรจนาก็ยิ้มเยยทกนางและทกเชยที่หาปลาได้นิดเดียว ทกนางจึงคาทอนางรจนาควยความโกรธ นางรจนาก็ไม่ยอมลดราวาคอกให้ จึงยื่นคาทกนางเป็นการตอบแทน ทำให้การปะทะคารมจะกลายเป็นการตบตีกัน เจ้าเงาะเห็นว่าเรื่องจะเข้าชั้นรุนแรง ก็รีบเข้ากั้นนางรจนาไว้ แล้ว

"กมลงหลอนหลอกกลอกคอก ทกนางคาทอกก็ไม่ถือ
ทำเหมือนน้ำโยไคแต่ถือ คมมือหัวรอลอเสียนาง"²

ครั้นทกนางชำเลื่องคองมา เจ้าเงาะก็รีบคุดนางรจนามาสอนให้คองบ้าง แล้วจึงเริ่มหลอกลอทกนาง

"ถือไม้เท้ากวาดคินเป็นทาทาง ที่เสื่อลาททางไทม่างกล้ว
แล้วเค็คไคโยไม้ปักจุมกเลน ทำเป็นปักแมงวันสั้นหัว"³

ฝ่ายทกเชยเห็นเจ้าเงาะหลอกลอมเหสีเลนก็โกรธ ทำทำอ็คอ็คก่าหมัดกักพันตรงเข้าทำร้ายเจ้าเงาะ ทองพระโรงของท้าวสามนตรีจึงมีสภาพุนววย เพราะเจ้าเงาะลุกขึ้นสู้กับพวกทกเชยควยความสนุกสนาน

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 136

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 150

³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

ครั้นหกเซยวี่งหนึ เจ้าเงาะ

เหลียวหลังเหลียวหน้าคว่ำไม่
เห็นเซยทั้งหกตกประหม่า
ควงกระบองลงแรงแฉลงฤทธิ์
ดูเห็นเต้มกลัวก็หัวเราะ
ตั้งท่าที่ท่าเป็นรำชุย
เห็นหกเซยคอยจะถอยหลัง
แฉว้างเทาสาวหมักเข้ามา

"...ทำเง้อศอกขอกใบ
กวัดแกว่งแก่งโลกระชั้นซิด
ก็หวดไปหวดมาหนีคณิศ
ไล่คิกตามตีหนีกระจุก
ยืมเบาะยกมือขึ้นกุกกุก
เบี้ยวบยุปากหลอกกลอกตา
ก็หยุดยั้งยืนมองปองหน้า
ถลึงตาชูเซ็ญเซมนดู"¹

จะเห็นว่ากวีบรรยายลักษณะกิริยาท่าทางของกษัตริย์ในละครนอกให้เป็นที่น่าขบขัน ฝ่ายท้าวสามนต์ทรงมีความเกลียดชังเจ้าเงาะอยู่แล้ว ครั้นเจ้าเงาะมากอความวุ่นวายในวัง พระองค์จึงศาลโห่สะ ออกสู้กับเจ้าเงาะทันที โดยทรง

"ลุกขึ้นชมพั่งนั่งก
กระหยับย่างสามชুমสู่มะรัง
ถองลงตรงจุมกถูกจำเพาะ

เห็นทั้งหกตายหมายว่าเงาะ
ไม่ทันตั้งตอยตำซ้ำศอกเคาะ
เซยใหญ่ใจเสาะร่องออกโอย"²

รจนาเห็นพระบิตาเขาช่างหกเซยรุมเลงานเจ้าเงาะ จึงรีบชวนเจ้าเงาะกลับ เจ้าเงาะก็ไม่วายหลอกท้าวสามนต์เล่น โดยทำเป็น

แฉลงเลี่ยนล่อค่อนาท้าวสามนต์
เห็นพอตาท่าอะไรก็ทำมิ่ง
ทำโจงกระเบนใหม่ไว้หางยาว

"กมกราบยืมสักสิบท
เผ่ากนหัวเราะวิกกระดิกเท้า
เหมือนบ่าหลังจริงจริงยั้งพันขาว
แฉลงปักหัวขั้วพี่สาวของเมียไป

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรวม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 152

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 154

แล้วยื่นมองป่องหน้าคูจูมูก
คมมือหัวเราะเยาะโยโยไฟ

เห็นรอยยิ้มมีคเชือกเลือดคยงไหล
บอกใบบุญปากให้เมื่อยคู้" ¹

ต่อมาเมื่อท้าวสามนต์มีรับสั่งให้หาเนื้อ เจ้าเงาะหาเนื้อมาได้แล้วคิดจะชวนนาง
รจนาไปเฝ้าท้าวสามนต์ แต่ก็เปลี่ยนใจเพราะเกรงว่านางรจนาจะไปทะเลาะกับทงนางอีก
เจ้าเงาะคิดว่า

"ไปแต่ญูเดียวดีกว่า จะไคล่อพอตาเล่นซันซัน" ²

ระหว่างทางที่หาบเนื้อไปวัง พวกเด็ก ๆ เข้ามารล้อมหน้าล่อมหลัง เจ้าเงาะก็
ทิ้งหาบเนื้อแล้วตรงเข้าไปเต้นรำทำเพลงกับพวกเด็ก ๆ อย่างสนุกสนาน

ครั้นเข้าไปถึงห้องพระโรง เจ้าเงาะเห็นท้าวสามนต์ไม่ทรงเอาผิดทงเซยที่หาเนื้อ
ไม่ได้ตั้งสัญญา ก็แกล้งทำเป็นนับเนื้อที่กองเลน แล้ว

"ซีไปตรงพระแสงแกล้งกลลอกตา
แล้วซีเข้าที่คอเซยใหญ่
คมมือหัวร่อของงัน

เงื่องาหาซีเหมือนฟาดฟัน
บอกใบไทรคูซันซัน
เยยหยันหลอกลอทานพอตา" ³

ท้าวสามนต์ทอดพระเนตรเห็นเช่นนั้นก็บังเกิดความกลัวเจ้าเงาะ เพราะทงเซย
พูดว่าเจ้าเงาะเป็นผีดิบ พระองค์สั่งเสนาให้ไล่เจ้าเงาะออกจากวัง เจ้าเงาะจึงฉวยไม้
หวดชายป่ายขวาถูกเสนา แล้วแกล้งวิ่งไล่ทงเซยไปทั่ววัง ครั้นเห็นท้าวสามนต์ประทับอยู่
บนเตียง เจ้าเงาะจึงแกล้งเข้าไปขู่ทำท่าจะตี ท้าวสามนต์ตกพระทัยจนตกเตียง ทงนาง
และพวกสนมกำนัลก็พากันทิ้งวิ่งหนีเจ้าเงาะ จนล้มลุกคลุกคลาน ภาพทงพระโรงของท้าว
สามนต์ตอนนี้จึงสับสนวุ่นวายยิ่งนัก เท่านั้นยังไม่พอก็ เจ้าเงาะเห็นทงเซยวิ่งหนีจนเหนื่อย
หอบ ก็บังเกิดความคึกค้อเลียดนทงเซยอีก จึง

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุด
แห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 155

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 163

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 167

หิ้วหูเปี้ยกปอนหายรอนรน
 ต่อจากนั้น เจ้าเงาะก็แกงทกเซยตอ โดย

"หยิบกามาก้มอนน้ำพ
 ทำปากมบเสกน้ำชาสาครต" ¹

แกงจุงพาเพียวเลี้ยวลด
 แล้วเจ้าเงาะก็หันมาหลอกล่อท้าวสามนตอยางสนุกสนาน ครั้นเห็นท้าวสามนตมี
 พระพักตรบิ่งตึงควยควมโกรธ เจ้าเงาะก็ขอโทษคุกเขาลง

"ฉุคหูกออกไปเลื้อคไหลหยด
 ถือไม้เท้าแทนตะพดเหมือนวิ่งว่ว" ²

ฉวยโคฝ่าซี้ที่ซันน้ำ

"กรายแล้วกรายเลาเฝ้าหลอกล่อ
 แกงทำปะเตะเลนเซนตะกรอ" ³

ท้าวสามนตอคพระทัยไม่ได้ จึงทรงคว่า เจ้าเงาะก็หัวเราะชอบใจ แล้วจึงลา
 นางมณฑกกลับกระทอมอยางมีความสุข จะเห็นว่าพระสังข์ตอนสวมรูปเงาะก็เป็นตัวตลกได้
 เช่นกัน ทั้งนี้ ก็วีต้องการให้เรื่องดำเนินไปอยางสนุกสนาน เพื่อให้ทองตามจุดประสงค์ของ
 ละครนอกที่ถือเอาความตลกไปกฮาเป็นสำคัญ

ในเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอนพระสังข์ศิลป์ชัยเชิญเสด็จท้าวเสนาภูกุเข้าเมืองที่พระอินทร์
 เสด็จลงมาช่วยเนรมิตให้ ท้าวเสนาภูกุกลายเป็นตัวตลกให้เหล่าเทวดาลอเลียน คือ เมื่อ
 เสด็จเข้าไปถึงประตูชั้นกลาง เทวดาที่เฝ้าประตูอยู่ทั้งสองข้าง แกงแกงถุขี้ตองาข้าง
 กัดเสวยตางทอนอย ท้าวเสนาภูกุทอคพระเนตรเห็นก็ทรงทำพระพักตรตื่น เทวดาส่งงา
 ข้างไทและทูลวาออย ท้าวเสนาภูกุ

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุด
 แห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 167

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 171

³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

เรือจ้างที่นั่นหรือเปล่า
พอคุณนำลี้กราวสักเกวรา

"เราจะข้ามอย่างไรเล่าลูก
ให้เบียเขาข้ามส่งขึ้นถึงท่า
จะวายข้ามคงคาเห็นสุดใจ"¹

พระสังขศิลาปชัยทูลออกมาว่าไม่เช่นนั้น เป็นเพียงแกวตลิ่งที่ลาดไว้ ท้าวเสนากฎไม่ทรงเชื่อ พระองค์จึงทรงทรุคนิ่งและดองลอบคลำดูให้เห็นจริง ครั้นแนพระทัยแล้ว จึงยอมเสด็จเข้าไป

อีกตอนที่ท้าวเสนากฎทรงแสดงกิริยาเป็นที่น่าขบขัน คือตอนที่นางสุทธาชาชายาพระอินทร์ให้นางกำนัลจัดของทิพย์ทั้งคาวหวานมาถวาย ท้าวเสนากฎไม่เคยเสวยอาหารทิพย์ ด้วยความเอิร์ดอรอย พระองค์

"ยิ่งกินยิ่งอยากมากไป
นึกสงสัยจิตนึกประหลาด
จนก้มไม่ลงทรงกายา

ช่างกระไรข้าวของไม่พรองตา
ซัดสมาธิเสวยไม่เงยหน้า
ท้าวยังบ่นว่าไม่อิมใจ"²

พระสังขศิลาปชัยท่องตรัสเตือนให้เสวยอย่างช้า ๆ และเสวยแค่พออิม อย่าเห็นแก่รสอาหารอันโอชะ ท้าวเสนากฎไม่ทรงฟัง พระสังขศิลาปชัยจึงแย่งสำรับออกมา แด

หทัยของใสโอษฐ์ไกรธดุน้อย
ดูเถิดยิ่งกว่ายิ่งคร่าไป

"พระบิดาช่วยนุกนุกแย่งไว้
ยังไม่อิมสักหนอยเอาไปไหน
พอไหวแล้ววางลงดีดี"³

จะเห็นว่าท้าวเสนากฎทรงแสดงกิริยาไม่สมกับที่ทรงเป็นกษัตริย์ พระองค์จึงกลายเป็นตัวตลกที่ผู้คนดูสนุกสนานขบขันไปกับกิริยาท่าทางของพระองค์

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 687

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 693

³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

ท้าวศัวิมลพระบิดาของพระสังข์มีกระต่ายอ่อน หลังจากที่พระองค์มีรับสั่งให้ขับไล่นางจันท และพระสังข์ไปแล้ว ก็ทรงบังเกิดความห่วงใยเกรงนางจะลำบาก พระองค์จึงทรงสั่งเสนาให้จัดหาทรัพย์สินเงินทองและอาหารแห้งให้นางไปด้วย ทั้งยังให้จัดหาเรือไปส่งนาง ครั้นนางจันทเข้ามาทูลลา ท้าวศัวิมลรับเสด็จหนีเข้าห้อง เพราะพระองค์ทรงบังเกิดความสงสารมเหสีจนกันแสง ต่อมาภายหลังพระองค์เสด็จไปรับนางจันทกลับเมือง ทรงทอดพระเนตรเห็นนางจันท

"ดมชูมรูปทรงก็แก่เฒ่า
ยิ่งคิดสมเพชเวทนา

ผมเฝ้ารุ่งรังเหมือนดั่งบ้า
พระพุ่มพ่ายนำตาจามัลย์"¹

ครั้นได้พบพระสังข์โอรสบุญของศรกระทำลำบากเพราะความมีพระทัยเบาของพระองค์ ท้าวศัวิมลก็กันแสงด้วยความโหมนัส

พระไชยเชษฐาในเรื่องไชยเชษฐ์ หลังจากมีรับสั่งให้ขับไล่นางสุวิงษาไปแล้ว พระองค์ทรงบังเกิดความรู้สึกสงสาร

ความรักหักห้ามไม่ไต่หาย
แต่บุญจวนครวญครวญไร

"ให้คิดเมตตาอาลัย
แสนเสียกายไม่ถนบน้ำตาได้
ภูไนโยศกาจามัลย์"²

ครั้นท้าวธรรมีกกับนางแก้วสัจจาตรัสเตือนพระสตีว่า พระไชยเชษฐ์ทรงหลงมงายอย่างโง่เขลา พระไชยเชษฐ์ทรงคิดได้ และทรงเสียพระทัยถึงกับ

พระโศกคล้ายกันแสงถึงบังอร

"ชลเนตรซ่มซาบอาบหมอน
แนนอนสะอื้นไ้ไปมา"³

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรวม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 237

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 293

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 315

ในเรื่องสังข์ศิลป์ไชย ท้าวเสนาภฏทรมมีส่วนคืออยู่บางตรงที่ทรงมีความรักใคร่หวังไย นางเกสรสุมณฑา ผู้เป็นขนิษฐาอย่างแท้จริง เห็นโคคอนที่นางเกสรสุมณฑาคร่ำชวนนางศรีสุพรรณิให้เสด็จออกไปตามหาพระสังข์ศิลป์ชัย หากไม่พบก็ขอไปตายเอาดาบหน้า ท้าวเสนาภฏทรมขนิษฐาไว้ พร้อมทั้งคร่ำสันทานมิให้นางเสด็จไป ทั้งนี้ เพราะพระองค์ทรงรักและหวังไยนางเป็นอันมาก ท้าวเสนาภฏทรมขอโทษคอนางที่พระองค์ทรงหลงเชื่อศรีสันท์ตั้งแต่นั้น ครั้นนางเกสรสุมณฑามีทรงเลือกมความตั้งพระทัยที่จะตามหาพระสังข์ศิลป์ชัย ท้าวเสนาภฏทรมแค้นนางแสดงให้เห็นถึงความรักและหวังไยที่ทรงมีต่อขนิษฐาว่า

"ทีพี่จะทิ้งเจ้าอย่าสงสัย

ถึงมาตรแมชีวันจะบรรลัย

คงจะไปเป็นเพื่อนนางเทวี"¹

ทั้ง ๆ ที่พระทัยจริงนั้น ทรงนึกหวั่นเกรงอันตรายที่จะบังเกิดขึ้นเป็นอันมากก็ตาม พระควาในเรื่องควา มีพระนิสัยซื่อสัตย์ และรักษาคำสัตย์ แต่อาจจะเป็นเพราะพระควาทรงเข้าพระทัยชีวิตน้อยไป ดังนั้น จึงทรงมองโลกในแง่ดี พระองค์ทรงคิดว่าผู้อื่นคงจะรักษาสัตย์เช่นเดียวกับพระองค์ เห็นได้จากที่พระควาทรงหลงเชื่อนางจันทสุคาที่มาทูลถามความลับของพระองค์ เกี่ยวกับการที่พระองค์ทรงเห็นพระชรรค์คิดพระองค์ตลอดเวลา แม้ขณะบรรพทว่าเป็นการถามด้วยความสุจริตใจ พระควาจึงคร่ำสันทนางว่า

"พระชรรค์นี้พึงชีวิตไว้

ใครลักเข้าเผาไฟจะมรณา"²

ทั้งนี้ พระองค์ทรงมีเจตนาที่จะให้นางจันทสุคาทราบว่าพระองค์ทรงรักนางยิ่งกว่าพระชนม์ชีพของพระองค์เอง เพราะว่าตอนแรกที่นางจันทสุคาทูลถามพระควาไม่ทรงยอม

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรวม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 657

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 498

เปิดเผยความลับ นางจึงคิดว่าพระควีนไม่รักนางจริง และไม่ไว้วางใจนางผู้ใคร่ขอว่าเป็น
 มเหสี พระควีนจึงทรงเปิดเผยความลับให้นางฟัง ค่ายพระองค์เองไม่ทรงคิดความเหี้ยมผู้เป็น
 ที่รักจะกลาทรยศต่อพระองค์ และเพราะความที่ทรงมองโลกในแง่ดีนี้เองเป็นเหตุให้พระควีน
 เกือบเอาพระชนม์ชีพมาทิ้งที่ริมหาดนั้นเอง เพราะนางไม่รักษาสัญญา เอาความลับไปเล่า
 ให้ยายเฒ่าที่ปราสาทฟัง ยายเฒ่าซึ่งมุ่งล้างผลาญพระชนม์ชีพของพระควีนจึงแกล้งออกอุบาย
 ให้พระควีนจัดพิธีบูชาภิเษก โดยให้ไปสร่งน้ำที่แม่น้ำ พระควีนทรงหลงเชื่อยายเฒ่าด้วย
 พระทัยซื่อ พระองค์ทรงกระทำตามยายเฒ่าทุกอย่าง ยายเฒ่าที่ปราสาทได้หักเอาพระขรรค์
 ของพระควีนเผาไฟในขณะที่พระควีนกำลังลงสร่งน้ำในแม่น้ำกับนางจันทสุดา พระควีนไม่
 ทรงสามารถทนความร้อนได้ก็เสด็จขึ้นมามหาดแล้วล้มลง ก่อนที่จะสิ้นพระสติ พระควีนทรง
 คิดพอนางจันทสุดาด้วยความเสียพระทัยที่นางไม่รักษาคำสัตย์ และเสียพระทัยที่พระองค์ทรง
 รักใคร่นางอย่างใหญ่หลวง จนไม่ทรงเชื่อว่านางจะทำลายพระองค์ได้ พระหลวิชัยต้องเสด็จ
 มาช่วยแก้ไขพระควีนฟื้นขึ้น แต่ก็โคตรสตำหนิพระควีนที่มีความซื่อไว้วางพระทัยคนง่าย โดย
 ไม่ทรงคำนึงถึงคำสอนของพระดาบสีที่มีใ้พระมาท

ท้าวสันนุราชในเรื่องเดียวกันนี้ พระนิสัยผิดไปจากกษัตริย์ในวรรณคดีประเภทละคร
 นอกอยู่ประการหนึ่ง คือ พระองค์ทรงพอพระทัยในโลกีย์วิสัยเป็นอันมาก โดยไม่ทรงคำนึง
 ถึงวิญวาทรงพระชราภาพมากเพียงไร ลักษณะเด่นของท้าวสันนุราชคือทรงพอพระทัยหมกมุ่น
 อยู่แต่เรื่องสตรี

ตอนที่ท้าวสันนุราชทรงเก็บถอมซึ่งภายในในบรรจุเส้น เกศาของนางจันทสุดาได้นั้น
 พระองค์ทรงดีพระทัยมากจนหลงเพอว่า

“ผมนี้คือร้ายนางสาวน้อย

ชะรอยบุญเราเคยได้เซยชม

นุ่คิดเคลิ้มคลั่งขึ้นทั้งแก

เห็นนางพนักงานคดางเข้ามา

แกล้งลอยหาคุณสุสม

จึงพบผอมผอมกัลยา

กระสันเสียวเหลียวแลซ้ำเลื่องหา

ยิ้มแย้มพิกหน้าวานางลักษณะ”¹

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุด
 แห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 490

"นี่แน่เธอเจ้าเงากรุงไกร
จะตายวันตายพรุ่งก็ไม่รู
จนพันหักดมหงอกเหมือนคอกเฒ่า

ช่างไม่คิดถึงตัวมัวเมา
ยังจะเที่ยวเกี้ยวชู้ผู้อื่นเฒ่า
ดูเขาเมียเขาก็ไม่คิด"¹

แทนที่ท้าวสันนุราชจะสำนักพระองค์กลับตรัสแก้อย่างไม่ละอายพระทัยว่าพระองค์ยังไม่ชรา เพียงแต่แพ้พระหนัดเท่านั้นเอง และชันษาของนางกับของพระองค์จะไม่ต่างกันเท่าไรนัก นางจึงทูลสาจึงบริภาษอย่างไม่เกรงพระทัยว่า

ไม่คิดว่าแก่เฒ่าจะเข้าโลง
ไม่ช้านักสักปีหนึ่งสองปี

"คนอะไรใครบ้างอย่างนี้
ยังโอ้โง่งทำหนุ่มนับดลี
จะได้เกี่ยวกับผีที่ป่าช้า"²

ตอนที่พระหลวิชัยเสด็จตามไปช่วยพระควी และหานางแก่แค้นท้าวสันนุราชโดยออกอุบายทูลแนะนำท้าวสันนุราชให้ชุบพระองค์ให้เป็นหนุ่ม ท้าวสันนุราชทรงค้นเตนดีพระทัยยิ่งนักว่าจะมีทางไคนางจันทสุดาเป็นมเหสีสมพระทัยปรารถนา พระองค์ทรงให้สัญญากับพระหลวิชัยว่าหากพระหลวิชัยช่วยชุบพระองค์ให้กลับกลายเป็นหนุ่มได้ พระองค์จะทรงแบ่งบั้นทรพัสสมบัติให้อย่างไม่เสียคาย

จะเห็นว่าท้าวสันนุราชทรงยอมเสียได้ทุกสิ่งทุกอย่างเพียงเพื่อแลกกับสตรีเพียงนางเดียว พระองค์จึงต้องสิ้นพระชนม์ด้วยความโศกของพระองค์เอง สมดังที่นางคันทมาดี

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม 6 เรื่อง ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พระนคร : คลังวิทยา, 2508), หน้า 507

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 509

